

Een waas tussen lens en oog

In het documentaireprogramma *Holland Doc* komt komende maand viermaal Afrika voorbij. Vanavond is *Photo Souvenir* te zien, met de vroeger gevierde fotograaf Koudjina in Niger. Hij heeft staar, foto's maakt hij allang niet meer.

Door onze redacteur

MARIEKE VAN TWILLERT

ROTTERDAM, 22 MAART. Philippe Koudjina is fotograaf in Niamey, Niger – maar fotograferen doet hij allang niet meer. Hij heeft staar. „Kent u dat? Er hangt een waas tussen u en mij”, zegt hij in de documentaire *Photo Souvenir*, die vanavond wordt uitgezonden op Nederland 2. Zijn ene been is korter dan de ander. Hij schuifelt met krukken over straat, om vervolgens zijn met de hand aangedreven invalidenkar op een kruispunt te parkeren. Daar zit hij de hele dag, af en toe knikkebollend.

In 1999 is hij geschept door een – onverzekerde – auto. „Terwijl ik in het ziekenhuis lag, werden mijn beste camera's gestolen. Hasselblad en Beaulieu's, alleen de Polaroids lieten ze liggen, want daarvoor kun je hier geen filmpjes krijgen. Daarom loop ik nu op straat te bedelen.” Koudjina, in 1940 geboren in Togo uit Beninese ouders, woont nu in een stoffig, armoedig hok zonder ramen in Niamey. Zijn vrouw verliet hem, de mensen lopen hem op straat voorbij, alleen zijn zontjes houden hem gezelschap.

Ooit had Koudjina tientallen camera's en was hij een gevierd fotograaf. Sterker, hij was dé sterfotograaf van Niamey en omstreken. Zijn hoogtijdagen waren in het post-onafhankelijke Niger, de jaren '60 en '70. Op 3 augustus 1960 droeg Frankrijk de macht over aan de eerste president, Hamani Diori. Een tijd van optimisme begon. Niger was toen rijk, door de opbrengst van het pas ontdekte uranium. De hoofdstad had een bruisend nachtleven vol rock-'n-roll en verliefde stelletjes die allemaal op de foto wilden. In zwart-wit legde Koudjina de „vreugde van de jeugd” vast. Soms moest hij wel naar zes feestjes tegelijk. Zijn jeugdvriend Ousmane Gindo zegt: „Voor Philippe is fotografie geen liefhebberij. Het is liefde.”

Zelfportret van Philippe Koudjina. (Foto Philippe Koudjina)

„In de jaren '60 geloofden ze in de toekomst van Afrika”, zegt de Franse curator André Magnin in *Photo Souvenir*. Magnin is de 'ontdekker' van fotograaf Malick Sidibé, die net als Koudjina in de jaren '60 en '70 in zwart-wit de stralende jeugd en het nachtleven vastlegde, maar dan in Bamako, Mali. De foto's van Sidibé hangen in Franse topgaleries en worden inmiddels voor duizenden euro's verkocht. De Franse modeontwerpster Agnes B. spreekt lyrisch over Sidibé's foto's. „Ik weet niet waarom”, zegt jeugdvriend Ousmane bedachtzaam, „maar Fran-

sen kopen graag oude foto's.”

Zou Koudjina een nieuwe Sidibé kunnen zijn? In de documentaire zie je hoe een Franse journalist en een bevriende fotograaf een poging wagen om Koudjina aan de vergetelheid te ontrukken. De negatieven die er nog zijn worden uit een oude, uit elkaar vallende kast gehaald. Met de afdrukken gaat André Magnin op audiëntie bij Agnes B. „Niger is een van de armste landen van de wereld, maar de foto's laten een tijd zien waarin Niger nog geloofde in zichzelf”, doceert hij terwijl de modeontwerpster door de foto's

Afrika is slechts decor

- In de vier documentaires die de komende weken door *Holland Doc* wordt uitgezonden, speelt Afrika een rol. En dat is eigenlijk ook de enige gemeenschappelijke noemer. Afrika als decor.
- *Mijn zwarte moeder* van Fred van Dijk (29 maart) vertelt het verhaal van NRC-correspondent Koert Lindijer in Kenia, maar ook dat van de nomadenstam de Samburu's met wie Lindijer al twintig jaar is bevriend. De Samburu's moeten omgaan met veranderingen als droogte en overbevolking.
- *Mijn kaart van Afrika ligt in Europa* (5 april) van Hans Keller, die op pad is gegaan met de historicus Wesseling, gaat over de Duitse kolonie Duits Zuidwest-Afrika (nu: Namibië).
- *The West Lusaka Man* (12 april) van Walter Stokman speelt zich af in Zambia, maar had zich net zo goed in een ander ver land kunnen afspelen. Roel Goosen is ter dood veroordeeld. Hij zou een vrouw hebben vermoord, maar bewijslast ontbreekt.

bladert. „Heel teder”, zegt ze beleefd.

Maar kopen doet Agnes B. niet. „Jammer dat ze het niet wil hebben”, zegt Jean-Louis Saporito later, verslagen. En daarmee lijkt de kans op een sprong naar de kunstelite voor Koudjina verkeken.

Photo Souvenir, dat op het Nederlands Film Festival 2006 een Gouden Kalf won, is opgenomen in 2005. Daarna hebben de documentairemakers Paul Cohen en Martijn van Haalen geprobeerd om een oogoperatie voor Koudjina's staar te regelen. En dat lukte, vertelt regisseur Cohen. „Koeriersbedrijf DHL Nederland was bereid om de operatie te sponsoren.” Een oogoperatie, daarmee zou Koudjina opnieuw kunnen zien en misschien, ook weer gaan fotograferen.

Maar uiteindelijk wilde de hoofdpersoon zelf niet mee naar de dokter. Was het angst voor het ziekenhuis? „Misschien denkt hij dat God alles regelt; Koudjina is na zijn ongeluk zwaar katholiek geworden”, zegt Cohen. Maar hij heeft geen telefoon of e-mail, ik heb geen contact. Ik hoop dat het hem goed gaat.”

Photosouvenir is te zien om 22.50 uur op Nederland 2.

Fotograaf

Viermaal Afrika in *Holland Doc*, vier verhalen waarin Afrika en Europa elkaar tegenkomen.

De reeks opent met **Photo Souvenir** (regie: Paul Cohen en Martijn van Haalen), over een fotograaf uit Niger die kan terugblikken op een loopbaan als ongeluksvogel.

DOOR EDIE PETERS

EIGENLIJK is het hoog tijd dat een frisse, ambitieuze psycholoog of filosoof eens een toegankelijk boek gaat schrijven over pech. Hoe succes werkt, dat weten we nu wel van al die mensen die ons vertellen dat slimheid en hard werken sleutelfactoren zijn. Maar mocht er iemand zijn die met pech aan de slag gaat, dan volgt hier een goede tip. Neem de Afrikaanse fotograaf Philippe Koudjina als een van de voorbeelden uit de praktijk.

Koudjina was vanaf de jaren zestig een behoorlijk succesvolle fotograaf in Niamey, de hoofdstad van Niger. Net als Seydou Keïta en Malick Sidibé dat waren in Bamako, de hoofdstad van Mali. Maar die laatste twee werden ontdekt door de Italiaanse zakenman/fotograaf/rokkenjager Jean Pigozzi die in de jaren negentig met de Franse curator André Magnin een trendsettende collectie van Afrikaanse kunst opbouwde (pech 1: ze zagen Koudjina over het hoofd).

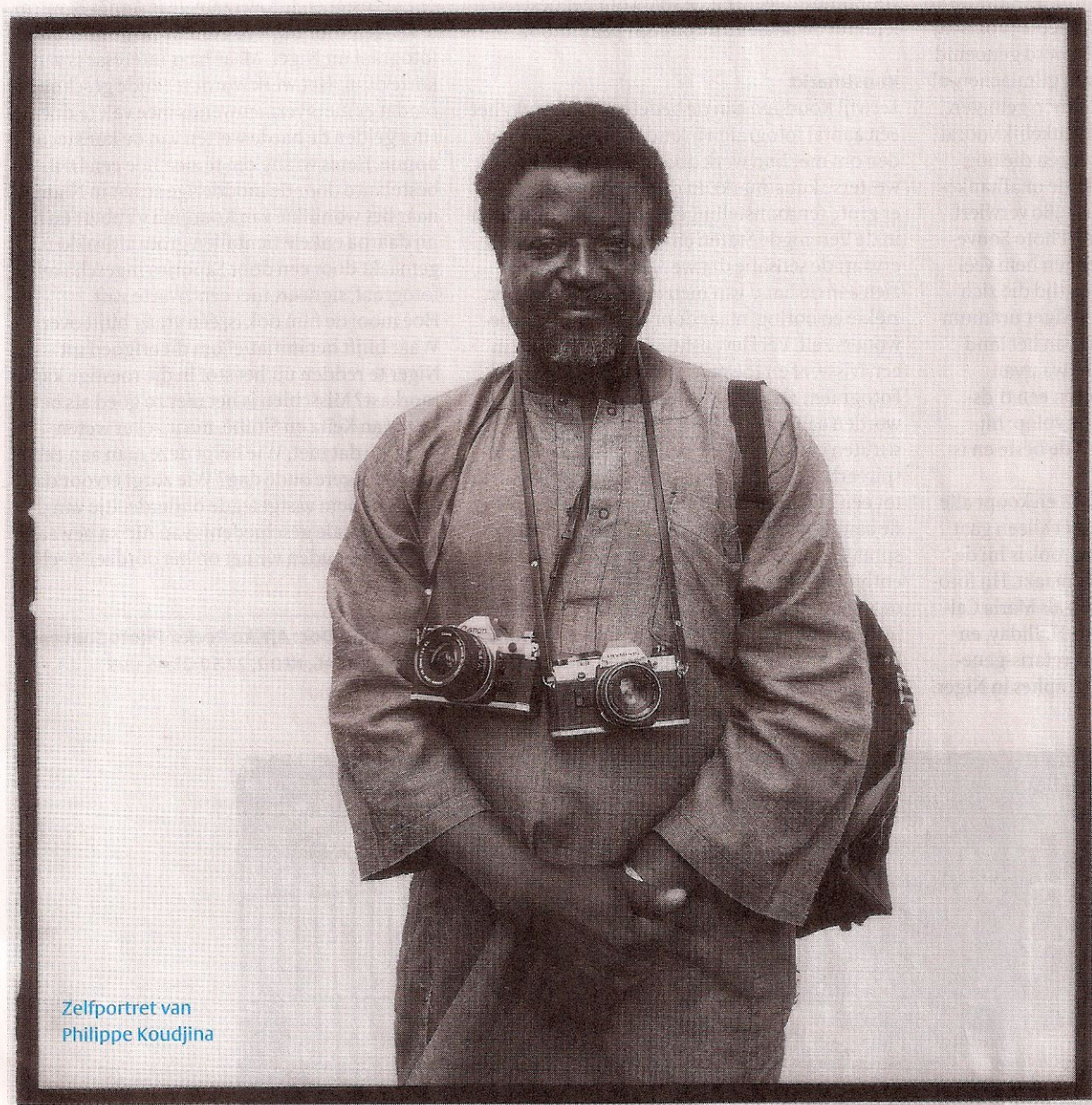
In 1999 werd Koudjina aangereden met een crossmotor door een Arabier die boos was omdat de fotograaf niet van plan was de foto's van diens vriendin af te staan voor het bedrag dat hij bood. De dader kreeg drie maanden cel, Koudjina lag zes maanden in het ziekenhuis en bleef kreupel (pech 2: ontmoeting met een driftkop). Toen hij thuis kwam, bleken zijn dure Hasselblads en Beaulieu super8-camera's weg (pech 3: inbraak). Niet dat hij er nog mee kon fotograferen, want door staar ziet hij steeds waziger (pech 4: gebrek aan medische zorg), maar hij had ze misschien wel nog kunnen verkopen.

In die tijd had de ongelukkige fotograaf een droom waarin een vrouwenstem zei dat hij de straat op moest. En dat hij zich niet hoefde te schamen. (pech 5: geloof in visioenen). Voor Koudjina (66)

Ex-klant
Ousmane Gindo

zonder fortuin

Zelfportret van
Philippe Koudjina

geen vut of pre-pensioen; hij raakte aan de bedelstaf.

Houten krukken

De Nederlanders Martijn van Haalen en Paul Cohen maakten een documentaire over hem, *Photo Souvenir*, waarmee zij vorig jaar een Gouden Kalf wonnen voor de Beste Korte Documentaire. We horen een contrabassist die in het tempo van een schildpad aan zijn snaren plukt en zien door een

stoffige straat een man voortstrompelen op houten krukken. Hij wordt omringd door vrienden en kennissen die praatjes hebben en voor tv-camera of radiomicrofoon graag vol nostalgie terugdenken aan de goede oude jaren zestig. Tot vervelens toe draaien ze Chubby Checkers 'Let's Twist Again'. Ze hebben allemaal foto's en fotootjes van Koudjina bij de hand, maar naast het spaarzaam toestoppen van een aalmoes zijn ze niet in staat de man

daadwerkelijk te ondersteunen (pech 6: gebrek aan goede connecties). Zoals een jeugdvriend in de film vertelt, fotografeerde Koudjina niet uit liefde maar uit liefde voor het medium. Dat zien we terug in de scène dat hij de 65 polaroid-camera's uit plastic zakken haalt die in een afgebladderde kast staan in het raamloze hok waarin hij woont. In het verleden verhuurde hij de toestellen aan mensen die zelf wilden fotograferen. ►

Met weemoed denkt hij terug aan zijn aanschaf van de J66, een forse Land-camera (genoemd naar oprichter van het Polaroid-concern). Dat was begin jaren zestig de camera die het hem mogelijk maakte de straat op te gaan en ter plekke portretten te maken van ieder die daarom vroeg. Hij spreekt er nog steeds met geestdrift over.

Want voor de pech begon had 'Cheese', zoals hij aan het begin van zijn loopbaan werd genoemd vanwege het op commando laten glimlachen, al een behoorlijke portie geluk kunnen genieten. Sinds 1962 fotografeert hij, aanvankelijk vooral in opdracht van de Franse militairen die nog steeds aanwezig waren ondanks de onafhankelijkheid die Niger op 3 augustus 1960 verwierf. In 1963 opent hij zijn fotostudio 'Photo Souvenir'. De tien jaar die volgen brengen hem veel voorspoed. Het is een swingende tijd die zich voortzet als in de jaren zeventig Niger uranium kan exporteren en de economie van het land even groeit. In Niamey zijn clubs waarvan Koudjina door veel te fotograferen een tijdsbeeld schept. En hij feest zelf ook volop: hij speelt contrabas, kan dansen als de beste en is populair bij de vrouwen. Koudjina beschikt over vier auto's en koopt alle nieuwe snufjes op fotogebied: niet alleen gaat hij met zijn Polaroid de straat op, ook is hij de eerste in Niger die kleurenfoto's maakt. Hij fotografeert bezoekende grootheden als Maria Callas, Pier Paolo Pasolini en Johnny Halliday, en trekt met ze op. Tot 1974 is hij secretaris-generaal van het Syndicat des Photographes in Niger.

Daarna gaat het snel minder, zowel met de economie van Niger als met de gevestigde fotografen daar. De concurrentie neemt snel toe. Steeds meer studenten en zelfs boeren bieden met een compact-camera op straat hun diensten aan als fotograaf en laten hun productie snel ontwikkelen in mini-labs. Koudjina heeft geen oplossing voor dit probleem en de strijd om het bestaan leidt tot de fatale ruzie om een paar foto's.

Kunstmarkt

Terwijl Koudjina aan de bedelstaf raakt, lukt het een aantal fotografen in andere Afrikaanse landen om met hun werk door te dringen tot de westerse kunstmarkt. In de jaren negentig zijn er grote tentoonstellingen in belangrijke musea in de Verenigde Staten en Europa. Het publiek ervaart de sensatie dat we Afrika nu eens niet zien aan de hand van nieuwsfoto's van honger, ziekte en oorlog, maar door de ogen van de bewoners zelf. Veel levenslust en waardigheid in een frisse, af en toe naïeve esthetiek. Fotografen als Sidibé en Keïta zien hun werk worden aangekocht door de grote culturele instituten en particuliere collectionneurs. Het inspireert de Franse journalist Jean-Louis Saporito tot een poging om het werk van Koudjina onder de aandacht te brengen. Hij slaagt erin een afspraak te maken met curator Magnin, die het enthousiasme van Saporito deelt. Wel doet hij de uitspraak dat een overtuigende tentoonstelling niet uit de twintig meegebrachte afdrukken kan bestaan, maar dat er zeker 120 prachtige foto's nodig zijn. Dan pas overtuig je met een ex-

positie. En dat is een moeilijke opgave, want de meeste negatieven van Koudjina liggen onbeschermd, rommelig en zonder toelichting in kartonnen dozen. En met zijn slechte ogen kan de fotograaf in dat laatste weinig verandering brengen.

Even gloort er hoop. Magnin probeert modeontwerpster en fotoverzamelaar Agnès B. warm te krijgen voor het werk van de nog onbekende fotograaf uit Niger. Maar haar interesse is van korte duur. Het werk wordt ter zijde geschoven omdat er niets vernieuwends mee valt te doen. Hier gelden de harde wetten van de kunsteconomie. Het is wrang om te zien hoe een DHL-bestelauto door de modderige straat in Niamey naar het woninkje van Koudjina glibbert en hoe hij daarna enkele tientallen grote afdrukken, gemaakt door een door Saporito ingeschakelde fotograaf, signeert met een zwarte stift. Hoe mooi de film ook is, één vraag blijft over. Waar blijft het initiatief om dit erfgoed uit Niger te redden uit het stof in die roestige kantoorkast? Misschien is het niet zo goed als het werk van Keïta en Sidibé, maar zeker weten doen we dat niet. Wie helpt deze man aan een iets prettigere oude dag? Wie zorgt ervoor dat het door hem vastgelegde onderdeelje van de postkoloniale geschiedenis van Afrika bewaard blijft? Of houden we het op het oordeel 'pech voor je'?

Holland Doc: Afrika Reeks: Photo Souvenir

► DONDERDAG, NED 2, 22.50-23.45 UUR

Vlnr regisseur
Paul Cohen, Philippe
Koudjina en Martijn
van Haalen in Mali

Documentaire over Phillippe Koudjina die bekend had kunnen zijn in Europa

Berooide fotograaf uit Niger

Toen het West-Afrikaanse Niger in 1960 onafhankelijk werd, verkeerde het land in een juichstemming. Op de tonen van *Let's twist again* van Chubby Checkers werd in nachtclubs gedanst. De jonge fotograaf Philippe Koudjina legde dit nachtleven vast. Hij maakte in contrastrijk zwart-wit tal van foto's van feestgangers en verliefd glimlachende stelletjes. Veertig jaar later filmt documentairemaker Paul Cohen hem bedelend aan een straat in hoofdstad Niamey.

JURGEN TIEKSTRA

De laatste jaren is het werk van verschillende Afrikaanse fotografen populair in Europa. Voor zijn documentaire *Photo souvenir* was Cohen in Monaco aanwezig bij de opening van een tentoonstelling van de Malinese fotograaf Malick Sibidé. Deze maakte soortgelijke foto's als Koudjina en poseert nu met

de prins van Monaco.

Al bij aanvang van de documentaire voelt de kijker dan ook dat er iets scheef zit. De berooide Koudjina houdt zijn hand op, terwijl auto's stof opwerpend langs hem rijden. Op hetzelfde moment wordt Sibidé in Monaco geroemd om zijn foto's waarin hij de vitaliteit en de trots van het Afrika uit de jaren zestig ving. De Franse cul-

turele elite loopt aandachtig langs zijn aan smetteloos witte muren opgehangen foto's. Deze kosten duizenden euro's. De foto's van de beroemdere Seydou Keita tienduizenden euro's.

De belangrijke Franse curator André Magin stak veel energie in de promotie van het werk van Sibidé en Keita. Koudjina had één van die twee kunnen zijn, geeft hij toe, als hij hem maar eerder tegen was gekomen. Nu doet de Franse journalist Jean-Louis Saporito een poging Koudjina in de Franse atelierwereld te krijgen, maar hij stuit op een verzadigde kunstmarkt.

Pech. Dat lijkt het verhaal van Koudjina. Hij werd ooit aangereken, waardoor hij nog altijd kreupel is. Toen hij uit het ziekenhuis kwam, waren zijn tientallen camera's gestolen. Vervolgens kreeg hij staar in de ogen, waardoor hij te slechtziend is om met een nieuwe

camera nog foto's te maken.

Cohen las over Koudjina in een stuk van *NRC Handelsblad*-correspondent Pauline Bax. „Daar stond een prachtige foto bij die mijn aandacht trok.” Hij vloog naar Niger, vond de oud-fotograaf bereid gefilmd te worden („een heel aardige man, die met plezier meewerkte”), vroeg subsidie aan en was na drie maand al aan het filmen.

De film, die vorig jaar een Gouden Kalf won, leunt zo sterk op zijn plot dat bijna van een documentaire sprake lijkt. Tot het eind toe blijft de spanning: wordt het werk van Koudjina geadopteerd door de Franse kunstwereld? In Niamey besefte men ook dat zijn werk later wel eens veel geld waard kan zijn. Vrienden hebben thuis nog dozen van zijn werk. In een even komische als tragische scène laat een van hen zijn foto's vlug signeren.

Nederland 2, VPRO, 22.50 uur

Philippe Koudjina

Zullen zijn foto's bewaard blijven?

22.50 NED. 2

Holland Doc

Philippe Koudjina heeft pech gehad. Terwijl het werk van zijn Afrikaanse collega-fotografen in westerse galerieën voor grof geld worden verkocht, liggen zijn negatieven te verpieteren in een stoffige kast. Koudjina kan niet meer fotograferen; hij heeft een oogziekte. Nu zit hij elke dag langs de weg te bedelen. Toch is de documentaire *Photo Souvenir* geen clichéfilm over zielige arme mensen in Afrika.

Integendeel: de oude zwart-witfoto's van Koudjina tonen levenslustige jonge mensen die na de onafhankelijkheid van Niger in 1960 de toekomst vol optimisme tegemoet traden. Koudjina maakte duizenden foto's tijdens bruiloften en feestavonden waarin de jeugd zich vermaakte met tafelvoetbal en het dansen van de twist. We zien verliefde stelletjes, uitgelaten jongeren, vrolijke bruidsparen en verstilde portretten van vrouwen en mannen. Ontroerende foto's waaruit een enorme vitaliteit spreekt en tegelijk trots op de eigen cultuur. Zonder opsmuk vertelt Koudjina over het begin van zijn hobby die uitgroeide tot een beroep. De manier waarop hij, zonder een spoor

van zelfmedelijden, spreekt over het ongeluk waardoor hij invalide werd, de staar waardoor hij niet meer kan fotograferen en de diefstal van zijn geliefde camera's, ontroert nog het meest. Philippe Koudjina is gewoon een lieve oude man die vroeger mooie foto's maakte. Het beeld verspringt naar Monaco waar feestelijk geklede dames en heren de opening van een tentoonstelling bijwoonen. Hier worden foto's geëxposeerd van Malick Sidibé en Seydou Keita die begin jaren negentig in Mali werden ontdekt door Franse kunstverzamelaars met belangstelling voor Afrikaanse fotografie. Ook deze foto's werden gemaakt in de uitbundige en veelbelovende jaren zestig; ze hebben de-

zelfde thematiek als die van Koudjina. Museumdirecteur André Magnin en prins Albert van Monaco poseren aan weerszijden van de kleine zwarte Sidibé; het tafereel doet denken aan foto's die in diezelfde jaren zestig in onze misieblaadjes verschenen. Onder de aanwezigen is ook de beroemde modeontwerpster Agnès B. die interesse toont voor haar fotoverzameling. Twee Franse journalisten die in Ni-

ger het werk van Koudjina hebben gezien, proberen het onder de aandacht te brengen van de museumdirecteur. Hij geeft toe dat het werk van Keita en Sidibé door toeval aan de vergetelheid onttrokken is. Het hadden ook de foto's van Koudjina kunnen zijn. Zullen die de tijd doorstaan? De vraag wordt door de documentaire niet beantwoord; je kunt het alleen maar hopen.

Ineke Kester

FOTO: KRO

Donderdag

Do

22
MRT